

CULTURAL STUDIES

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ПРИКЛАДНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ДО РЕСТАВРАЦІЇ АРТЕФАКТНИХ ДОКУМЕНТІВ

Оксана Наконечна¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-126-8-15>

Дослідження історичного минулого для будь-якої держави – це не тільки реконструкція подій, що спливи, не тільки знайомство з унікальними пам'ятками культури та мистецтва, і навіть не тільки елемент виховання поколінь. Кожна культурна доба, відображена в різноманітних артефактах, належить не тільки минулим рокам і століттям: з неї, немов колос з зерна, виростають факти сьогодення, а значить, і елементи майбутнього. Тому вивчення культурної спадщини у формі аналізу артефактів має найважливіше значення, в першу чергу, для прикладної вітчизняної культурології, про яку б державу або навіть етнос не йшлося.

Згадаймо відому максиму М. В. Ломоносова: «Народ, який не знає свого минулого, не має майбутнього» [1, с. 6]. Або, як більш точно з точки зору культурології висловився Вольтер, «Той, хто не знає минулого, не знає ані сьогодення, ані майбутнього, ані самого себе» [2, с. 123]. Схожих за змістом афоризмів можна привести досить багато, і належать вони людям з найрізноманітніших культурних шарів і періодів, аж від древніх цивілізацій, тобто з початку писемної історії людства.

Чудові вислови, з якими важко сперечатися. Але ми хочемо звернути увагу не на роль історії як гносеологічного інструменту для культурної антропології, політології чи інших соціальних наук, а на природу її зв'язку з документальними артефактами.

У наведених прикладах – широко відомих цитатах класиків – міститься прихована ілюстрація до проблеми підходу до документознавства як до «метанауки для всіх наук документно-комунікативного циклу» [3, с. 18]. Так, якщо розглянути цитату М.Ломоносова, то текст її наводиться у передмові до 6 тому повного зібрання його творів з позначкою про те, що точних документів, написаних його рукою, де містилися б ці слова, не збереглося. Що стосується Вольтера, то його книга «Філософія історії» була знищена в 1868 році в Росії через «духовної цензури» як така, що містить

¹ Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

«знуцання над істинами... Священного Писання» [4, с. 38]. І навіть ці дані містяться в джерелі, який не можна назвати однозначним і авторитетним: вони спливли завдяки вивченню архівних пам'яток Академії наук СРСР і були опубліковані тільки в науково-популярному виданні [4]. Таким чином, наочно видно все гострі і болючі моменти поставленої проблеми: дослідження книжкових і архівних пам'яток як культурних артефактів.

Бельгійський письменник і вчений Поль Отле розглядав книжкові пам'ятки, зокрема документи, саме з позиції культурології, в зв'язку з чим опоненти закидали йому надмірно широке трактування поняття «документ». Отле вважав культурною документальною пам'яткою не тільки паперовий, але будь-який культурний текст, виділивши в дефініції саме «матеріалізовану пам'ять людства, яка постійно реєструє ідеї, факти, мрії, почуття, які відбилися в свідомості людини» [5, с. 28]. Як бачимо, в цьому визначенні однозначно пов'язані культурно-антропологічні фактори, а документ розглядається з позиції артефакту культури як штучно створеного людьми об'єкта, наділеного певним ціннісно-знаковим змістом.

З цієї точки зору, будь-який культурний текст може вважатися артефактом, з гносеологічної метою їх можна розділити на матеріальні і духовні (культурні образи). Це питання, а також можливість розгляду артефакту в якості своєрідної культурної одиниці ми розглядали в попередніх публікаціях [6–8].

Вважаємо за доцільне виділити окремий підвид матеріальних артефактів культури, що виділяється з класу письмових артефактів, інакше кажучи, книжкових пам'яток. Умовно назовемо цей різновид «артефактні документи», акцентуючи увагу саме на ціннісно-смісловому їх аспекті, оскільки в широкому сенсі будь-який документ як штучно створений культурний феномен є артефактом вже априорі.

Артефактними документами в подальшому дослідженні ми плануємо називати документальні історичні пам'ятники, які є частиною культурної спадщини того чи іншого народу (народів), країни, людства в цілому, які взяті або повинні бути взяті під охорону спеціальними законами, що підлягають культурної інтерпретації. Традиційно такі феномени були предметом дослідження досить вузької і спеціалізованої галузі мистецтвознавства, а саме пам'яткознавства. Однак, є думки, яке розділяє і намагається обґрунтувати і автор тез, що такого роду матеріальні пам'ятки слід розглядати в більш широкому культурному контексті, оскільки в них містяться всі ознаки артефактності:

– змістовна (смілова, інформаційна) цінність – її ми можемо знайти не тільки в самому тексті документа, але і в передмові, супровідних статтях, коментарях (за умови наявності перерахованого), та й в самій

внутрішній структури (підбором, змістом і організацією всього документа в цілому);

– художня цінність – особливості загального оформлення, обкладинки, палітурки і ін.;

– матеріальна основа – носій (папір, шкіра та ін.), шрифт, чорнило (фарба), спосіб відтворення інформації (рукопис, друк) і т.п.;

– історія існування – особистість автора (творця), його культурна належність, шлях документа з минулого до сьогодення, зв'язок з історичними подіями, роль у формуванні національних елементів культури.

Кожен з цих елементів характеризується певним ціннісно-смісловим аспектом, що дає підставу розглядати артефактні документи з точки зору культурології в рамках метатеорії артефактів.

Яскравим прикладом такого «артефактного документа» є так звані «литовські статути», а точніше, «Статути Великого князівства Литовського» – документи, які безпосередньо вплинули на правову основу ряду держав, як-от: Литви, Білорусі, України. Реставрація унікальних пам'яток з книжкових колекцій різних культурних заповідників дозволить висвітлити нові культурологічні межі в сучасній науці.

References:

1. Lomonosov M. V. (1952) *Trudy po russkoy istorii, obshchestvenno-ekonomicheskim voprosam i geografii, 1747–1765 gg.* [Works on Russian history, socio-economic issues and geography, 1747–1765 years]. Moscow: izd-vo Akad. nauk SSSR. (in Russian)

2. Vol'ter (2005) *Filosofskie traktaty i dialogi* [Philosophical treatises and dialogues]. Moscow: EKSMO. (in Russian)

3. Kushnarenko N. N. (2000) *Dokumentovedenie* [Documentation]. Kyiv: Znannya. (in Russian)

4. Grekulov E. F. (1964) *Pravoslavnyaya inkvizitsiya v Rossii* [Orthodox Inquisition in Russia]. Moscow: Nauka. (in Russian)

5. Shvetsova-Vodka H. M. (2011) *Dokumentoznavstvo: slovnyk-dovidnyk terminiv i ponyat'* [Documentation: a dictionary-reference of terms and concepts]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)

6. Nakonechna O. V. (2013) *Artefakt – odynytysya kul'tury?* [Is an artifact a cultural unit?] Proceedings of the *Nauka v informatsionomu prostori (Ukraine, Dnipropetrovs'k, October 10-11, 2013)*, Dnipropetrovs'k: Bila K.O., pp. 32–34.

7. Nakonechna O. V. (2013) *Osnovni pryntsyipy teoriiy material'nykh artefaktiv kul'tury.* [Basic principles of the theory of material artifacts of culture]. *Culture of the peoples of the Black Sea region*, vol. 1, no. 257, pp. 63–68.

8. Nakonechna O. V. (2014) *Material'nyy artefakt yak ob'ekt kul'turolohichnoho doslidzhennya* [Material artifact as an object of cultural research]. *Culture of Ukraine*, vol. 44, pp. 88–95.